BIDRAG TIL LIBERALISMENS HISTORIE

(Kvantitetsteorien omkring 1. Halvdel af 18. Aarh.).

Joseph Davidsohn

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/nto/nto_3rk-PDF/nto_3rk_0036_91513.pdf

pdf genereret den : 24-1-2006

BIDRAG TIL LIBERALISMENS HISTORIE

(Kvantitetsteorien omkring 1. Halvdel af 18. Aarh.).

Foredrag i Socialøkonomisk Samfund den 1. Marts 1928.

Af **Joseph Davidsohn.**

De Forskere og Skribenter, der i det 18. Aarh. førte an i Kampen mod en hævdvunden økonomisk Politik, havde paataget sig en saare vanskelig Opgave. Hvad den sunde Menneskeforstand lærte, og Erfaringen til Overmaal bekræftede: at uden Penge kommer man ingen Vegne, og med Penge kan man faa og gøre omtrent hvad man vil — det skulde de faa Folk til at forstaa, var Indbildning og Selvbedrag. Thi saa længe Maalet var Penge — Penge ind i Landet, Penge til Staten, til Fyrsten, til Folket, til hver især: man sondrede ikke saa nøje — saa længe var den merkantilistiske Politik den givne Vej. Kunde man faa Folk til at forstaa, at Penge ikke i og for sig var Maalet, saa var de maaske til at faa i Tale, saa kunde man maaske vinde frem.

Partiet var ulige, og helt er Sejren vistnok aldrig blevet vundet. Vi har alle Merkantilismen i Blodet. At det til syvende og sidst er Penge, det kommer an paa — for Landet som for hver enkelt — det er ikke til at komme bort fra. Og næppe holder Rigdommen op med at flyde saa villigt, som den skal og bør, før vi klynger os til Haabet og Troen paa de gamle prøvede Midler fra det merkantilistiske Apotek. — Men foreløbig sejrede den nye Lære, og det er Hensigten her at forfølge hvorledes.

En Forbundsfælle havde den liberale Lære i Tidsaanden: dels det 16., 17. og 18. Aarhundredes Tillid til, at der fandtes én rigtig, med Menneskets givne Natur og Konstitution stemmende Løsning paa alle Problemer: en naturlig — eller som det ogsaa hed: en fornuftig Moral, en fornuftig, naturlig Religion, en naturlig Stats- og Retsordning, — og hvorfor saa ikke ogsaa en fornuftig, naturlig Økonomi? Og dernæst

en for det 18. Aarh. særlig, ogsaa politisk orienteret Oppositionstrang, rettet mod alt overleveret i Samfund og Stat. Mere og mere vænnede man sig til at sætte det naturlige og fornuftige op som Modstykke til det hævdvundne, traditionelle — som var irrationelt: aldrig passede til Samtidens, men kun til en forlængst afdød Fortids Krav. Som Goethe — mere Barn af det 18. Aarhundrede, end man vil være ved — i udødelige Vers lader den forklædte Mefisto sige (først i 70'erne):

> Es erben sich Gesetz' und Rechte
> Wie eine ew'ge Krankheit fort,
> Sie schleppen von Geschlecht sich zum Geschlechte
> Und rücken sacht von Ort zu Ort.
> Vernunft wird Unsinn, Wohltat Plage;
> Weh dir, dass du ein Enkel bist!
> Vom Rechte, das mit uns geboren ist,
> Von dem ist leider! nie die Frage.

Det blev et Plus for enhver Lære at være oppositionel og liberal, i sig selv eller i sine Konsekvenser.

Paa økonomisk Omraade pressede den frembrydende Kapitalisme haardt mod alle Vedtægter, der hindrede dens Udfoldelse. Den merkantilistiske Industri- og Handelspolitik, kan ses som et storstilet Forsøg paa at udholde dette Pres, at dæmme og lede den frembrusende Stormflod af økonomisk Liv og Aktivitet ind i de gamle overleverede Rammer fra det middelalderlige Samfund. Det Skæringspunkt, hvor gammelt og nyt en Tid lang syntes at kunne mødes, var Pengene. Penge blev Løsenet i merkantilistisk Politik. Mod Pengene som det endelige Maal for den økonomiske Virksomhed maatte Kritiken sætte ind. Og: det store Vaaben i Kampen mod Troen paa Pengene og den Politik, der havde Pengene til endeligt Maal, var Kvantitetsteorien, — den Lære, skarpt udtrykt, at Pengenes Mængde er ligegyldig, da deres Værdi aftager i samme Maal, som deres Mængde vokser. Eller om man vil: dobbelt saa meget Sølv eller Guld betyder ikke dobbelt saa stor Rigdom, men ganske den samme Rigdom, kun med den Forøgelse, som Guldet som Vare betragtet medfører. En skarpt betonet Sondring mellem Guldets Funktion som Penge og dets Karakter af Vare som andre Varer, det er det pengeteoretiske Udgangspunkt for den nye Lære og den nye Politik. Det er den økonomiske Trosartikel, man maa annamme, for at høre til paa den liberale Side. — Hvad jeg vil søge at ridse op, er derfor nærmere bestemt: nogle Hovedtræk af Kvantitetsteoriens tidlige Historie. Jeg vil i dette Øjemed

fremdrage én Forfatter fra Periodens Begyndelse — ved det 18. Aarh.s Indgang — derpaa én fra dets første Halvdel — og det er egentlig ham, der ligger mig paa Sinde — og endelig nævne nogle faa fra Tiden umiddelbart derefter.

I.

John Locke's Skrifter om Pengevæsen udkommer i 90'erne af det 17. Aarh. — Locke er ikke Teoretiker. Hans Arbejder fremkommer som aktuelle Bidrag til Dagens Diskussion om den økonomiske Politik, der skal føres eller ikke føres. De er Øjeblikkets Børn: rettet til en politisk Personlighed som aabne Breve eller Betænkninger, — gerne som Svar paa et eller andet Skrift eller Projekt. De teoretiske Bidrag maa man selv pille ud. De fleste findes i den første Del af det Skrift, der hedder „Considerations of the Lowering of Interest and Raising the Value of Money", der fremkom sidst paa Aaret 1691.

Locke's Lære om Penge kan egentlig udtrykkes i én Sætning: Der findes fire Slags Pengeværdi, der er principielt uafhængige af hinanden. Sætningen findes intetsteds i de Skrifter, her er Tale om. Men den udtrykker deres Kvintessens. Der er Metalværdien — der er Kursværdien — der er Renteværdien — og der er Købeevnen.

Om Metalværdien er der ikke meget at sige. Kun at Locke stærkt understreger, at man ikke skal prøve paa at føre nogen Pris- eller Valutapolitik gennem Forandring af Møntens Metalindhold. Al Nedskæring er han bestemt Modstander af — ikke saa meget af moralske Grunde, men fordi det ikke nytter noget. Man skal ikke bilde sig ind — siger han — at den samme Mængde Sølv har forskellig Værdi i Tower og i Lombard Street. Som man ser: allerede en Anvendelse af det intetsteds udtalte Grundprincip, at de forskellige Pengeværdier er gensidig uafhængige.

Paa lignende Maade stiller han sig overfor Kursværdien i Forhold til fremmed Mønt. Hans Lære stemmer med vor Tids Erfaringer om Vekselkursen: det er det gensidige Behov efter det andet Lands Mønt, der er afgørende. Og det er derfor i det lange Løb Handelsbalancen, det kommer an paa. (Der er en lille Uklarhed paa dette Punkt, i Retning af „Købekraftspariteten", som det nu hedder; men Locke's virkelige Mening er sikkert som anført).

Hvad der interesserer os mest, er Købeevnen og Renteværdien. Og de er ikke blot principielt, men ogsaa i Praksis uafhængige af hinanden. Naar galt skal være, vil Locke nok indrømme, at Rentens Højde kan udøve en Indflydelse paa, kvorledes Pengene bliver anvendt og saaledes — indirekte — paa Kursværdien. Hvis f. Eks. Renten bliver saa lav, at Folk hellere solder Pengene op end spekulerer og laaner dem ud, saa stiger Indførselen af Luksusartikler. Det svækker Handelsbalancen og dermed de indenlandske Penges Kurs. Locke er her inde paa Tanker, der senere blev drøftet med Lidenskab i Diskussionen om „the currency principle".

Men saasnart Talen er om Forholdet mellem Renteværdien og Købeevnen, er Locke ubønhørlig. Her nægter han enhver Indrømmelse. Hvis det havde noget paa sig — siger han — at Prisen paa Jord dannedes ved Kapitalisering af det aarlige Udbytte, saa vilde nødvendigvis Jorden stige, naar Renten faldt og omvendt. Men det viser Kendsgerningerne, at der ikke i mindste Maade er Tale om. Ja, med sin Tids Erfaringer ved Haanden godtgør han, at det modsatte snarere har været Tilfældet. Og hvorfor? — Fordi Pengene jo ikke bliver flere, naar Renten falder. Det er galt sluttet — hævder han — at naar Renten falder, saa elimineres en Del af Pengenes Værdi: og at Pengenes Værdi er lav, vil jo sige, at Priserne er høje, ikke mindst paa Jord. Det passer ikke — de to Pengeværdier: Renteværdien og Købeværdien har ikke noget med hinanden at gøre. Det er alene Mængden af Penge, i Forhold til Omsætningen af Varer, der bestemmer Priserne eller Pengenes Købeevne. Fra den egentlige, omend kun halvbevidste Grundtanke i Lockes Pengeteori: at de forskellige Pengeværdier er gensidig uafhængige, er vi nu naaet frem til hans fuldt bevidste, atter og atter understregede og forklarede Prislære, som er Kvantitetsteorien.

Lad mig fremdrage nogle af dens mest prægnante Udtryk. Pengenes Købeevne — forklarer Locke — viser sig i Priserne. Naar Priserne forandres, kan Aarsagen ligge paa Varernes Side, hvis deres Mængde har forandret sig, — eller paa Pengenes Side, hvis det er deres Mængde, der er tiltaget eller aftaget. „Værdien eller Prisen paa alle Goder beror paa dette Forhold", nemlig mellem Pengemængde og Varemængde. „Pengenes Mængde alene er tilstrækkelig til at regulere og bestemme deres Værdi". „Pengenes naturlige Værdi afhænger af Landets hele cirkulerende Pengemængde i Forhold til hele Landets Omsætning". Eller historisk begrundet:

„Da der nu, efter Vestindiens Opdagelse, er 10 Gange saa meget Sølv til i Verden, saa har det ogsaa mistet $^{9}/_{10}$ af sin Værdi".

Det er ogsaa derfor, at lavere Rente snarest er tilbøjelig til at sænke Prisen paa Jord, da Pengene — naar Renten er lav — trækkes ud af Landet eller af Omløbet. Pengenes Evne til at give Rente underbygger ikke Pengenes Købeevne, snarere tværtimod. Og paa tilsvarende Maade har ogsaa Rentens Højde sin egen selvstændige Aarsag: ganske vist ogsaa Pengenes Mængde, men alene i Forhold til den samlede Gæld, som Pengene skal bruges til at betale, og til Omsætningens Krav. (Den Pengemængde, der her kommer i Betragtning, maa derfor opgøres paa en helt anden Maade end den Pengemængde, der bestemmer Købeevnen).

Der er ingen Tvivl: Locke forkynder Kvantitetsteorien. Og han virkelig forkynder den! Som man atter og atter kan iagttage, naar man giver sig af med Idéernes Historie: det er meget faa Tanker, man ikke kan finde baade mange og gamle Forløbere for. Men her ligger Forskellen mellem virkelig Historieforskning i Tankens Verden og det blotte Liebhaveri eller Indsamling af Idénips og Kuriositeter. Hvad det gælder om, er netop at sondre, og sondre skarpt, mellem den tilfældige Bemærkning, der i en uvæsentlig Forbindelse gøres, uden at Forfatteren er klar over dens Rækkevidde — og saa den fuldtbevidste Fremhæven af et Forhold eller en Sammenhæng. Og ikke mindre maa der sondres mellem den blot fuldt bevidste Understregning af en Tanke og saa dens Antagelse som Fundament — eller blot Led af Fundamentet — til en hel Tankebygning!

Hvad er nu Kvantitetslæren hos Locke? Der kan ikke være Tale om, at den kun skulde være „Nips": en tilfældig Bemærkning, han udslynger ved en Lejlighed, hvor det passer i hans Kram, og ellers ikke lægger Vægt paa. Men er den blot fuldbevidst eller tillige fundamental? —

Den er ikke fundamental. Locke har saare vel forstaaet, at Tanken om Pengemængden som den afgørende Faktor for Købeevnen var meget vidtrækkende. Ikke blot paatager han sig, væsentlig paa dette Grundlag, det Ansvar at anbefale eller modarbejde konkrete Forslag og Projekter om højvigtige Ting. Han bekæmper — og det er hans første praktiske Maal — Planen om Fastsættelsen af en lovlig Maksimumsrente, som han bekæmper forskellige Planer om Nedskæring af Mønten. Men ogsaa rent teoretisk forstaar han Nødvendig-

heden af en præcis kvantitativ Formulering af Forholdet. Han regner saaledes — ganske moderne — med en Faktor, der repræsenterer Pengenes Omløbshastighed, og regner ligeledes med, at ogsaa Varernes er forskellig. Han understreger, at Forpagtningsafgifterne burde betales i kortere Terminer — der burde være færre Banker og Mæglere og Butiksejere — saa kunde Omsætningen nøjes med færre Penge. Han roser Industrien paa andre Erhvervs Bekostning, fordi den lægger Beslag paa forholdsvis faa Penge: des færre jo mere Arbejdet betyder i Forhold til Raastoffet; thi Arbejderen giver jo straks Pengene fra sig igen.

Men trods alt dette staar Kvantitetsteorien til syvende og sidst isoleret i Locke's Økonomi. Efter at han udførligt har udviklet alle disse Ting og klart og tydeligt vist, at Pengemængden bestemmer Priserne, og at 10 Gange saa meget Sølv blot betyder 10 Gange saa høje Priser — ja, saa slutter han dog med følgende Betragtning:

„Der findes kun to tænkelige Veje til at forøge Pengemængden i et Land: enten at grave dem op af Landets egen Jord eller faa dem fra Naboerne, være sig med Magt, ved Laan eller ved Handel".

Man kunde endnu sige, at der maaske blot er Tale om Penge til Omsætningens nødvendige Behov, og at denne Slutning ikke er Bevis for, at Locke, naar alt kommer til alt, alligevel identificerer Penge og Rigdom. Men selv om han et Sted indrømmer, at ogsaa Guld kan graves for dyrt, staar han ikke til at redde. Hvad der maaske ikke fremgaar tilstrækkeligt sikkert af Slutningen, fremgaar af talrige Bemærkninger rundt omkring i Skriftet. „Thi da vi ikke har Miner" — siger han et Sted — „og heller ikke andre Maader at erhverve Rigdom paa end ved Handel, saa er det klart, at lige saa meget af vor Handel, som vi mister, lige saa meget af vor Velstand gaar nødvendigvis med. Og en daarlig Handelsbalance mellem os og vore Naboer maa uundgaaeligt føre vore Penge ud af Landet og snart gøre os fattige og hjælpeløse". Ingen merkantilistisk Politiker kunde udtrykke sig klarere til Fordel for sine Forholdsrdgler. „Handel er den eneste Vej, vi har, være sig til Rigdom, være sig til Fornødenhederne. Det er den, der hidtil har holdt det engelske Folk oppe og . . . bragt os Overflod og Rigdom".

Det staar i Sammenhæng hermed, at Locke ganske mangler Sans for Kreditmidlernes selvstændige Rolle og f. Eks. end ikke vil se, at de i det mindste kan levere det

økonomiske Liv nogle af de nødvendige Omsætningsmidler, som han ellers er saa ivrig for at sikre det og holde Hus med. Ogsaa her forudaner han currency-Problemet. Ja, hans Had til Kreditmidlerne gaar saa vidt, at han understreger, at de ganske vist ikke kan hindre os i at være fattige, men nok i at mærke vor Fattigdom, saa vi tror, vi er rige, og derved styrter os i Elendighed — en i sig selv umaadelig træffende Bemærkning.

Eller hvad mener man om denne, mindre heldige, Placering af Pengene i Forhold til Jordegods og til Varer? „Penge ligner Jord deri, at de afkaster Rente, men Varer deri, at de kan bruges eller kan skaffe os brugelige Ting". Renten er altsaa her ikke Udslag at en Kapitalens eller Arbejdets Produktivitet — end mindre en moralsk betonet Løn for Afsavn eller Virksomhed: det er simpelthen en Egenskab ved Pengene selv, at de ligesom Jorden kan afkaste et aarligt Udbytte. En saa grel Identificering af Penge og Kapital vilde ikke støde os i en merkantilistisk Tankeverden, men er jo nærmest komisk Side om Side med en radikal Kvantitetsteori.

Og det peger i den Retning, jeg allerede har antydet: at Kvantitetsteorien og liberal Økonomi hører sammen, — at de vokser i et gensidigt Vekselvirkningsforhold, støttende sig til hinanden og jævnsides. Til et merkantilistisk politisk Grundsyn som Locke's var og blev, vilde en gennemført Kvantitetsteori ikke passe.

Her kunde man ganske vist vende Sagen om: Locke har jo skarpt og klart formuleret Kvantitetsteorien paa forskellige Maader, ja udbygget og funderet den ved lignende Tilføjelser og Forbedringer, som moderne Nationaløkonomer har udkastet. Og det hos en Merkantilist?

Men Locke er ikke blot Merkantilist. Som han er den frembrydende Kvantitetsteoris Mand, er han den frembrydende Liberalismes! — Lad os se, hvilke liberale, moderne Elementer vi kan finde i Locke's Økonomi. Det vil da vise sig, at som han er Merkantilist i sit almindelige handelspolitiske Maal, er det i sin almindelige Grundopfattelse af det økonomiske Liv, at han er liberal.

Han er et Barn af den nye Tid — Fysiokrat eller Liberal, som man vil — i sin faste Tro paa Naturens Magt og kunstige Hæmningers Afmagt i den økonomiske Verden. Det første, han undersøger i sit Skrift mod en kunstig Nedsættelse af Renten til 4 pCt., er selve Muligheden af et saa-

dant Skridt. Kan man ad lovlig Vej bestemme Renten? — spørger han. Og Svaret er saa kraftigt et Nej, som nogen Liberalist kan ønske sig. Det er ikke blot praktisk uigennemførligt, fordi det altid kan omgaas — og saa overbevist er han om det, at han henstiller til Lovgiverne under alle Omstændigheder ikke at forlange Ed i Rentesager, da man ved, at det blot vil føre til en Mængde falske Eder og dermed til Edens Undergravning i det lange Løb. Men først og fremmest er det umuligt, fordi Behovet alene bestemmer Renten.

Der findes en naturlig Rente. Og det er ikke en moralsk retfærdig og rimelig Rente. Nej, det er en Rente, der fremgaar automatisk af de disponible Laanekapitalers Størrelse og den Brug, der er for dem. Det er bedst, hvis man endelig vil fastsætte en lovlig Pris for Penge i Udlaan, at den holdes saa nær op ad den naturlige som muligt, — d. v. s. den Rente, som Kapitalens Sjældenhed gør naturlig. Taksten for Laan „skal sættes af Nødvendigheden, ikke af Loven". Saa faar vi „den sande og naturlige Takst, som Handelens, Pengenes og Gældens øjeblikkelige Tilstand vil hæve Renten til". Og hvad vigtigere er: dette er ikke noget særegent for Renten, men gælder lige saa vel om enhver anden Pris. Man kan lige saa lidt lovligt fastsætte Renten, som man lovligt kan bestemme Lejen af et Hus eller Afgiften af en Landejendom. „Things must be left to find their own price". Sætningen kunde anvendes som Motto over de følgende to Aarhundreders liberale Økonomi.

Flere Gange fremhæver Locke, at Spanierne havde sat Dødsstraf for at udføre ædle Metaller, hvad der dog ikke hindrede Landet i at forsyne hele Europa med dem, — atter et Udslag af det liberale Grundsyn i Teorien. Naturen bør raade og kommer til at raade, hvad enten vi ler eller græder.

Det er bekendt, at den Aandsretning, den Kulturtype, vi har for Øje, naar vi taler om det 18. Aarhundrede, naar sin egentlige Udfoldelse i Frankrig. Men det er ikke mindre vigtigt at mindes, at i selve Frankrig førtes Aarhundredets Kampe for en ikke ringe Del som Kritik af overleverede franske Synsmaader og Institutioner, som det netop gjaldt at reformere efter fremmed, nemlig engelsk Mønster. Og det var et Held for Kvantitetsteorien, at den paa engelsk Grund var baaret frem af den ene af de to Mænd, der for det franske 18. Aarhundrede stod som Forbillederne, som en Slags Kirkefædre:

paa Naturvidenskabens Omraade Newton — paa de humane Videnskabers John Locke. Det var et endnu større Held, at den vel nok aandeligt betydeligste af de franske Hovedrepræsentanter for Periodens Interesse for engelsk Kultur netop havde Statslæren og de politiske Forhold til Virkefelt. Men vigtigere end alt dette var det, at Frankrig og Verden i Aarhundredets 2. Aarti oplevede et Skuespil, der var som en storstilet Anskuelsesundervisning, et kæmpemæssigt Skoleeksempel paa Kvantitetsteoriens Sandhed. Et saa umaadeligt Held har kun en Lære, som der ventes paa, som ligger i Luften, som utaalmodigt kræves af Tankens og Forholdenes samtidige Udvikling.

II.

Da *Montesquieu* paa sin store Rejse midt i 20'erne opholdt sig i Venedig, besøgte han en Mand — en falden Storhed — som en halv Snes Aar tidligere, efter en eventyrlig Karriere, havde sat Samtiden paa den anden Ende. Det var John Law: Ophavsmanden til „Systemet", Seddelbanken, Missisippi-Projektet m. m., der endte med et umaadeligt Sammenbrud, men forinden havde vist Verden den første storstilede Inflation. „Det var Aar fulde af Ruin og af Rigdom", siger d'Alembert om Systemets Glanstid, „og ikke mindst af en umaadelig Sædernes Fordærvelse". — Det Slægtled, der har oplevet Efterkrigsaarene, behøver ikke nogen indgaaende Skildring.

Montesquieu's Visit var ikke tilfældig. Vi ved, at han i mange Aar havde beskæftiget sig med Pengevæsenets Teori. Men først i l'Esprit des lois — der udkommer 1748, men hvis Afsnit om disse Ting egentlig er skrevet 20 Aar forinden og havde cirkuleret, efter Tidens Skik, i Manuskript — gaar han tilbunds i Spørgsmaalet. Den 21. Bogs 21. Kap. handler om den nye Verdens Opdagelse. Det 22. Kap. begynder saaledes:

„Naar Europa har draget saa stor en Fordel af Handelen med Amerika, ligger det nær at formode, at Spaniens har været størst. Dette Land modtog fra den nyopdagede Verden en saa umaadelig Mængde Guld og Sølv, at den uden Sammenligning oversteg alt, hvad der hidtil havde eksisteret".

Men: „Fra den Tid af gik det spanske Monarki stadig tilbage. Disse Rigdomme var behæftet med en indre fysisk Skade, der gjorde dem illusoriske. Og denne Skade voksede Dag for Dag".

Thi: „Guld og Sølv er fiktive Rigdomme, er kun Tegn. Disse Tegn er holdbare af Natur og gaar ikke tilgrunde. Men jo mere der er af dem, des mere taber de i Værdi, eftersom de repræsenterer færre Ting". — „Lige fra Erobringen af Meksiko og Peru har Spanierne ofret naturlige Rigdomme for at opnaa Tegn, der gør sig selv værdiløse".

„Guldet blev snart dobbelt saa hyppigt i Europa. Det viste sig, at Priserne paa alt, hvad der er tilsalg, blev omtrent dobbelt saa høje".

Kvantitetsteorien kan vanskeligt udtrykkes skarpere. Men det er ikke alt.

For at faa Guldet frem af Minerne maa der ofres noget. Montesquieu antager, at Forholdet mellem Udlæg og Udbytte er som 1 — 64. Efterhaanden som Guldet mister sin Værdi, forskyder Forholdet sig stadig. Det man faar frem, er reelt stadigt mindre værd. Det man ofrer, bliver i hvert Fald nominelt stadigt dyrere. Og da vil der komme en Tid, da Udbyttet ikke overstiger Omkostningerne. I og for sig skulde det ske, naar den sjette Fordobling er indtraadt og Priserne steget til det 64-foldige. Men her spiller en anden Faktor ind, der i høj Grad fremskynder Katastrofen. „Ét Centner Gulderts giver nu fra 4 til 6 Unzer Guld. Naar den Tid kommer, da det kun giver 2 — saa faar Mineejeren kun lige Omkostningerne dækket". — Er det til at undre sig over, at Spanien gaar til Grunde? Da Frants I af Frankrig nægtede Kolumbus den Bistand, som Spanien omsider ydede, var det taabeligt handlet. Men i sine Virkninger var denne Dumhed fuld af Visdom. —

Vi er her milevidt borte fra Lockes tilfældige Indrømmelse af, at Guld ogsaa kan købes for dyrt. Her er godtgjort, at det maa ende med Fordærv, da hvert Pund, der graves frem — ligesom Pharao's magre Køer — sluger en Del af de allerede eksisterende Forraads Værdi uden selv at blive mere værd.

Og hvad selve Kvantitetsteorien angaar, er her ikke mere noget at tage fejl af. Penge er Tegn — med vor Tids Erfaringer vilde man sige: Rationeringskort, gyldige for alle Varer. „La monnaie est un signe qui représente la valeur de toutes les marchandises". Og hvad kan være taabeligere end at tro, at der bliver dobbelt saa meget Sukker, fordi man trykker dobbelt saa mange Sukkerkort? Det er blot spildte Omkostninger.

Man kan — om man vil — finde den maaske allervigtigste Sætning i den klassiske Nationaløkonomi: Loven om

det aftagende Udbytte i Urproduktionen, antydet i den citerede Passus: „Naar den Tid kommer, da det Centner Erts, der nu giver 4—6 Unzer Guld, kun giver to . . .". At den Tid kommer, synes Montesquieu saa selvfølgeligt, at han end ikke gider forklare det nærmere. Man kan tage dette som Eksempel paa, at Idéerne vokser frem, naar der er Brug for dem. Saasnart Jordbunden er rede, begynder de at vise sig. Men hos Montesquieu er Forholdet hverken fuldtbevidst i sin Rækkevidde eller udstrakt til al Urproduktion — endsige fundamental for nogen Del af hans Lære. —

Montesquieus Kvantitetsteori er ikke udtømt med Betragtningen af Penge som et rent Rationeringsmiddel. Det er nemlig ikke rigtigt kun at regne med de ædle Metaller: „De Handelskompagnier og Banker, som mange Nationer opretter, forringer yderligere Guldets og Sølvets Værdi som Tegn. Thi ved nye Fiktioner forøger de Antallet af de Tegn, der repræsenterer Fornødenheder. Guldet og Sølvet er ikke mere ene om at repræsentere Varerne og bliver altsaa yderligere værdiløse. Den offentlige Kredit virker ganske som Miner . . .".

Her er ikke blot sagt, at Guld og Kreditmidler i lige Grad beror paa Fiktion og i enhver Henseende kan sidestilles. Her er indført den Faktor, moderne Økonomer mener at have forbedret Kvantitetsteorien med: Kreditens Ekspansion, — som Mill plejer at faa Æren for.

Ja, selv de Forsøg paa at naa til en kvantitativ, saa at sige matematisk Formulering af Forholdet mellem Omsætningsmidler og Varer — før Krigen et yndet Æmne for nationaløkonomisk Diskusion — har Montesquieu mere end foregrebet. „Le total de l'une est au total de l'autre" — det er Hovedsætningen: Summen af Penge er lig Summen af Varer. Men: „Som Pengene er Tegn for Varernes Værdi, saaledes er Kreditmidlerne Tegn for Pengenes Værdi og repræsenterer dem, naar de er gode, saaledes at der ikke er nogen Forskel". Og: „Som Pengene er Tegn for Tingene . . . saaledes er hver Ting et Pengerepræsentativ eller Tegn for Penge". Det er udlagt: Pengemængde × Ekspansionsfaktor = Varemængde. Og man tro ikke, at Montesquieu glemmer, at der er en Omløbsfaktor at regne med saavel for Penge som for Varer!

Næppe én af de korrigerende Tilføjelser, man har givet den raa Kvantitetslære, vilde være Montesquieu ny.

At „en forøget Guld- og Sølvmængde er fordelagtig, naar man betragter disse Metaller som Varer, men ikke naar

man betragter dem som Tegn", er en Selvfølge. Trosartiklen i liberal Pengelære forsømmer han ikke at bekende.

I Modsætning til Locke mener Montesquieu, at Pengemængden i høj Grad paavirker Renten. Den bliver lavere, naar Pengene bliver rigelige, gammel Gæld betales ud, og Efterspørgselen efter Laanemidler falder. Vi vilde — i hvert Fald hvad Udbetalingen af gammel Gæld angaar — henvise til Mellemeuropa under Inflationen. Montesquieu henviser naturligvis til Systemets Dage.

Hvor moderne Montesquieu er i sin Tankegang, fremgaar af hans Bemærkninger om Pris og Bytte hos de Folkeslag, der ikke kender til Penge. Her beror Værdierne „paa den Grad af Værd, man i Tanken tillægger hver Vare i Forhold til den Trang man er i". Han er altsaa ganske klar over, at Pengenes Mekanik dækker over en indre Værdsættelsens Mekanik, der saa at sige danner Værdilærens psykologiske Forudsætning.

Montesquieu drøfter meget udførligt Kursforholdet mellem forskellige Landes Mønt, Arbitragens Forudsætninger, Greshams Lov o. m. m. Hans Nationaløkonomi er et systematisk Kompleks af udtømmende Udtalelser over de økonomiske Problemer, Tiden frembød.

Ikke nok med, at vi her har med en Kvantitetsteori at gøre, ganske anderledes gennemtænkt og udbygget end hos Locke. Hos Montesquieu danner Kvantitetsteorien et Led i en sammenhængende nationaløkonomisk Lærebygning. Og vel at mærke: ikke et Led som de andre, men det første Led: selve Udgangspunktet for hans teoretiske System. Hvis det kan fastholdes, som det er min Overbevisning, at den teoretiske fysiokratisk-liberale Økonomi begynder, ikke med Quesnay og ikke med Klassikerne, men med Montesquieu — saa staar det ikke mindre fast, at Kvantitetsteorien ikke blot er en integrerende Bestanddel af den økonomiske Liberalisme, men — historisk set — selve dens Udgangspunkt!

Er der da virkelig hos Montesquieu et almindeligt fysiokratisk eller liberalt Grundsyn? — Jeg tror ikke, der kan herske Tvivl.

Locke havde sagt, at Øvrigheden lige saa lidt kunde bestemme Renten som Huslejen eller Forpagtningsafgiften. Montesquieu siger: da Priserne fremgaar af Forholdet mellem — moderne talt — Prisligningens Pengeside og Vareside, saa kan „Øvrigheden lige saa lidt sætte Takster for Varernes

Værdi som ved Forordning fastslaa, at Forholdet mellem 1 og 10 skal være det samme som mellem 1 og 20". Er Locke liberal, er Montesquieu Ærke-Liberal og Ærke-Fysiokrat. Men er han det ogsaa dèr, hvor Lockes Liberalisme svigtede: i praktisk Politik?

For merkantilistisk Politik er Industrien et Middel for Handelsbalancen, — og Agerbruget et Middel for Industrien. Heroverfor staar den egentlige Liberalisme med sit alsidige Syn paa den økonomiske Virksomhed, hvis forskellige Grene hviler i sig selv og er lige meget Middel og Maal. — Hvad mener Montesquieu om de Dele? Efter at have skildret de fordærvelige Følger af Spaniernes Minedrift i Amerika siger han: „Det samme gælder ikke om alle Miner. De tyske og ungarske, der kun giver ringe Udbytte udover Omkostningerne, er saare nyttige . . . De beskæftiger Tusinder af Mennesker, der har deres rigelige Udkomme. De er virkelig en Industri i Landet. Tysklands og Ungarns Miner gør, at Landet bliver dyrket. Meksicos og Perus ødelægger det". Det liberale Ideal: Industri, baseret paa naturlige Betingelser, som et Led af en samlet national Arbejdsdeling og Produktion. Og Montesquieu nøjes ikke med at foretrække den naturlige Industri med det beskedne Udbytte fremfor den kunstige med Æventyrdividender. Han ligefrem fordømmer al Rigdom, man faar forærende.

„Det er en daarlig Slags Rigdom, der hidrører fra en tilfældig Tribut og ikke fra Nationens Industri . . . Hvis nogle Provinser i Kastilien gav Kongen af Spanien en lignende Indtægt som Tolden i Cadix, vilde hans Magt være større. Disse Indtægter vilde da hidrøre fra Landet selv. De paagældende Provinser vilde sætte Liv i de andre. I Stedet for et stort Skatkammer vilde han have et stort Folk"!

En mere ubønhørlig Undsigelse af merkantilistiske Idealer og Politik kan ikke formuleres.

Om det allermest praktiske og samtidig det mest centrale politiske Spørgsmaal: Frikonkurrence eller Monopol — der taler Montesquieu saa tilbageholdende, saa kattepote-varsomt, som man i det 18. Aarhundrede kun talte om Kirkedogmer eller Ting, man afskyede næsten lige saa højt. „Det staar ikke til mig at afgøre, om Spanien, da det ikke kan drive Handelen paa de fremmede Verdensdele selv, ikke vilde staa sig ved at aabne den for de andre Folk. Jeg vil blot sige, at det ligger i dets Interesse at lægge denne Handel saa faa Hindringer i Vejen som muligt . . . Det vilde maaske være

ligefrem gavnligt, om de andre Nationer bekæmpede hinanden og kappedes om at levere Varerne derover saa billigt som muligt. Disse Principper burde man tænke over . . . Naturligvis har saa stor en Forandring sine Farer. Men de Ulemper, man forudser, er ofte mindre farlige end de, man ikke kan beregne". — — —

Havde Antydningen hos Montesquieu af det „aftagende Udbytte"s Idé været andet og mere end en Antydning — havde den i Særdeleshed været anvendt paa selve Næringsmiddelproduktionen, saa var der ingen Grund til at betænke sig. Montesquieu vilde da staa som den første klassiske Nationaløkonom — med et sammenhængende teoretisk System, omfattende:

Aftagende Udbytte,
Kvantitetsteori,
Møntfodens og Vekselkursernes Teori,
Det økonomiske Livs naturbestemte Autonomi
og som praktisk Konsekvens: Revision af Handelspolitiken,

altsammen forholdsvis — men ogsaa kun forholdsvis, og især i Forhold til Smith's endeløse Vidtløftighed — knapt og kort affattet og begrundet [1]). Nu mangler det aftagende Udbytte, og der er maaske da andre, der kan melde sig med lige saa store Krav. Men saa meget vil jeg fastholde: En Liberalismens Historie, der springer Montesquieu over, begynder midt i, ja forfejler selve Udgangspunktet.

Kvantitetsteorien laa i Luften — har jeg sagt — Tankens og Forholdenes Udvikling krævede den; der ligesom ventedes paa den. L'esprit des lois udkom 1748. Fra Aaret 1749 har vi et Brev fra et af de bedste Hoveder, Literaturhistorien kender: fra *Turgot* til en af hans Venner. Brevet handler om Papirpengenes Teori, som Turgot vil skrive — der er i disse Aar meget faa Ting, han ikke vil skrive. Han nævner Law og bebrejder ham voldsomt, at han kunde glemme, at Guldet bliver billigere, jo mere der er af det, ganske som alle andre Ting. Han mener, Law burde have vidst det fra Locke — han kunde jo daarligt bebrejde ham, at han ikke havde studeret l'Esprit des lois. „Skulde han virkelig ikke have tænkt

[1]) Her er set bort fra Montesquieu's finansvidenskabelige Ydelser, især Drøftelsen af „Overvæltningsproblemet" i l'Esprit des lois, XIII Bog, Kap. 7—8.

sig, at Penge kun er en Rigdom paa Tegn" — Montesquieu's eget, af ham selv skabte Udtryk, som Turgot et Aarstid efter Esprit's Offentliggørelse benytter, som var det hentet fra Homer eller det gamle Testamente! — Turgot prøver for Resten yderst skarpsindigt at forfølge, hvorledes en ny Pengemængde, fra den Dag, den sendes ud i Verden, begynder at paavirke Priserne. Han har en Ligning for det første Aar, en Ligning for det følgende, — men her bryder Brevet (eller Kladden) desværre af. I hans systematiske Fremstilling af Økonomien — vel nok den mest sammentrængte der findes — der først udkommer 1766, er Montesquieu's Kvantitetsteori i alt væsentligt genoptaget. Han belyser her baade Pengenes og Rentens Teori fra alle Sider og gør bl. a. den vidtrækkende Bemærkning, at Pengene har fremmet Arbejdsdelingen og derigennem bidraget til Kulturens Udvikling.

Men Aaret eller Aarene efter 1748 bragte — paa engelsk Grund — en virkelig Offentliggørelse paa Pengelærens Omraade: *Hume's* Essay of Money. Det findes i en Samling Essays, der er skrevet efter hans store Rejse: mellem 1749 og 51, da det udkommer. Hume er lige saa bred som Montesquieu og Turgot er knappe og koncentrerede. Alligevel behøver man kun at læse en halv Snes Linjer af Essay of Money, før man støder paa følgende: „. . . it is evident that the greater or less plenty of money is of no consequence, since the prices of commodities are always proportioned to the plenty of money". Det er Ordet „evident" man skal lægge Mærke til: Kvantitetsteorien er nu — 2—3 Aar efter Esprit des lois — ophøjet til Led af den lille Tabel [1]). Og hos Adam Smith findes der som bekendt i Kapitlet om Pris heller ingen Begrundelse for Kvantitetsteorien. Den tages som stiltiende Forudsætning, man ikke behøver at spilde Ord paa at bevise. Først i de Kapitler, hvor Smith imødegaar den merkantilistiske Opfattelse, indlader han sig paa en Drøftelse og udførlig Bevisførelse.

Som vist: Montesquieu's Nationaløkonomi — en liberal Teori byggende paa Kvantitetslæren som Udgangspunkt — falder som Gnist i en Krudttønde: der gaar næsten ingen Tid, før alt er Ild. Men saa mærkelig er den Skæbne, der raader for store Mænds Ry, at Eftertiden aldrig har sagt ham Tak

[1]) At Hume har kendt „Esprit" fremgaar, til Overflod, positivt deraf, at to af de andre Essays i Samlingen anfører Bogen.

for det. Om Montesquieu som Statslærer verserer den taabelige Cliché: at han vilde omforme fransk Forfatning efter engelsk Mønster, men i Virkeligheden slet ikke vidste Besked om engelsk Forfatningsliv; ikke mindst oversaa han ganske, at Overhuset var dømmende Myndighed. Nogle faa opmærksomme Læsere har maaske opdaget, at den Definition, Montesquieu giver af den udøvende Magt, slet ikke er den, han i det følgende opererer med [1]). Til at bevise, at Montesquieu ikke var ufejlbarlig, er det jo tilstrækkeligt. At han er den første, der med fuldstændig Klarhed og Bevidsthed forstaar og lærer, at ogsaa Samfundslivet er Love underkastet, at heller ikke i Kulturens Verden vokser der Æbler paa Pæretræer eller omvendt, at alle Konger i deres Magt og Vælde maa lade Nælderne være Nælder og overhovedet formaar uhyre lidt, men at det ene drager det andet efter sig, og det andet kun følger paa det ene; at han endelig var den første, der saa videnskabeligt og arbejdede videnskabeligt med Kulturdannelserne selv — det mindes ingen. Som Nationaløkonom er han lige saa overset. Turgot, Hume, Ricardo, Mill, ja Økonomer helt op til vore Dage, faar Æren for det, han skabte. Forklaringen er maaske, at den, der udtaler, hvad alle har ventet — den, der siger de i Sandhed forløsende Ord — han har jo ikke sagt andet, end hvad en Time efter selv Smaabørn kan indse. Og det er jo ikke noget at gøre Væsen af.

Som Sociolog indtager Montesquieu en Rang, der ikke er nogens underordnet. For Økonomien har han maaske ikke været Fader, men i det mindste en genial Huslærer, der i den kritiske Alder gav Ynglingen en Retning, der blev bestemmende for Livet [2]).

---

[1]) Læren om Magtens Deling (i 2 + 1) er iøvrigt Locke's. Baade hans og Montesquieu's Deling er forskellig fra f. Eks. den danske Grundlovs.

[2]) Af de kendte Fremstillinger af Økonomiens Historie, jeg har ved Haanden, nævner *Gide & Rist* (tyske Udgave) overhovedet ikke Montesquieu's Fortjenester af Kvantitetsteorien. *Rambaud* er gaaet lige forbi de afgørende Kapitler (22—23) i XXI. Bog og gør under Henvisning til XXII. Bog, der saaledes berøves sit teoretiske Grundlag, nogle affejende Bemærkninger. (Montesquieu's socialistiske Tilløb er derimod paa flere Steder rigtigt fremhævet). *Dubois* giver Montesquieu hvad hans er, forsaavidt angaar Tanken om det økonomiske Livs naturlige Lovbestemthed og vilkaarlige Forholdsreglers Afmagt, men sondrer ingenlunde mellem talrige mere eller mindre bevidste Kvantitetsteoretikere paa den ene Side og Montesquieu's paa en bredt funderet og udbygget Kvantitetsteori hvilende fysiokratisk-liberalistiske System. — En nyere Undersøgelse (*A. Pose:*

„Esquisse de l'évolution de la théorie quantitative" i Revue d'Histoire Économique & Sociale, 1926), der endog sætter sig det særlige Maal at redegøre for de økonomiske Begivenheders Indflydelse paa Teoriens Udvikling, nævner kun Montesquieu, fordi han regner med baade Pengenes og Varernes Omløb, men hverken hans Læres Paavirkning af Law's System eller hans Betragtning af Kreditmidlerne som ganske sideordnede Pengene eller det afgørende Kapitel 22 i XXI. Bog. En stor Del af sit national-økonomiske Vanry skylder Montesquieu overhovedet den afskrækkende Overskrift, han har givet dette fundamentale Kapitel, som derfor ingen læser („Om de Rigdomme, Spanien fik fra Amerika").

Oncken anfører nogle af de ovenfor citerede Vendinger, men langtfra de mest rammende, og kun for at imødegaa den her hævdede Opfattelse, som den (vistnok mere radikalt) skal fremtræde hos *A. Sorel* i en Bog om Montesquieu, jeg ikke har kunnet benytte. Oncken er Montesquieu uvenligt sindet, citerer ensidigt hans Ytringer i merkantilistisk Retning (om handelspolitiske Spørgsmaal) og søger at reducere hans Betydning. —

Det er meget interessant, at den Forfatter, der mere end nogen anden kan gøre Krav paa Faderskabet til Kvantitetsteorien, *Jean Bodin*, der smaa 200 Aar før Montesquieu klart og udførligt hævdede Pengemængdens Stigning som Hovedaarsagen til Dyrtiden (Réponse aux paradoxes . . . Kap. 7 o. flg.) samtidig er Forgænger for Montesquieu i Statslærens og Sociologiens Historie. (Bodin kan bedst kendetegnes som Mellemstation paa Strækningen Macchiavelli-Montesquieu).